

Mitt Lyriska Husapotek – Harriet Löwenhjelms Både leklust och sorgsenhet

”**R**aring! Du är inte den enda som vistas på svenska badorter, även jag blev abrupt hemkallad av ett telegram från Pappa och deponerad härstades.”

Så börjar ett brev från Harriet Löwenhjelms till väninnan och konstnärskamraten Elsa Björkman-Goldschmidt, daterat i Falsterbo i augusti 1914. Hon var då 27 år men alltså underställd förmaningar från pappan, kavalleriöversten GA Löwenhjelms och mamman Maggie, född Dickson, och hon brukade blint lyda dem. Harriet har om sitt ursprung sagt att hon tillhörde »den beridna lågadeln«.

Hennes uppfostran var knappast sträng som citatet ger anledning att tro, den var mera okonventionell och umgänget glatt och otvunget bland damerna och herrarna i officerskretsen. En spirituellt officer påstod en gång om henne att hon hade så orimliga krav på herrarna att hon ville att de skulle se ut som militärer och ha begåvning som civila. Kravet, om det nu var sant, gjorde i så fall allting svårare, ty hon skrev i ett annat brev två år tidigare om möjligheten att hitta en lämplig karl som hon kunde älska och rå om: »Gid att jag någonsin kunde få råka ett manfolk som får mitt hjärta att dingla på nål.« Hon var på besök i Köpenhamn och därav det danska uttrycket gid – jag skulle önska att ...

Hennes tankar var fyllda av många önsningar som hon hanterade med ironi, humor och ombytthet i sina dikter och teckningar. Hon föddes 1887 i villan Tågaborg i Helsingborg. Hemmet var sällskapligt, ljusst och hade starka familjeband. Det fanns fem barn: tre pojkar och två flickor. Sin yngre bror Crispin anförtrorde hon sig oftast till.

Den tyske skalden Schiller använder ordet »Spieltrieb«, en lust att leka som konstens kärna, och Harriet bekräftar tesen och grunden fanns i hemmet. Leklusten utvecklas till ett signalement för hennes poesi och bilder. Egentligen ville hon först utveckla konstnärstälningen och studerade 1909–1911 på Konstakademiens elevskola. Åren 1908–1913 gjorde hon resor till England, Tyskland och Frankrike för att framförallt se konst.

Redan vintern och våren 1904–1905 följde hon som 17-åring sin far på en

Harriet Löwenhjelms. Foto ur hennes samling »Dikter«, 1932.

resa till Ceylon där den äldre system Amelie bodde. Ceylonresan och läsningsen av Tusen och en natt gav kanske impulsen till de österländska kostymer som ofta klädde hennes verser och bilder. Kusinen Christer Mörner skriver om återresan från Ceylon, som man gjorde med båt, att det blev ett dramatiskt väderomslag vid genomfarten av Gibraltarsund. Värmen som rått under resan över Röda havet och Medelhavet utbyttes mot kyla och skarp blåst. Harriet som vid genomfarten vistades på däck fick en kraftig förkylning, som utvecklades till lunginflammation. Mörner skriver att sjukdomen genast tog hårt på hennes krafter och sedan var orsak till utvecklingen av den lungtuberkulos som tvingade henne att vistas större delen av sitt återstående liv på sanatorier.

Året 1914 då hon avslutade sina utländska resor blev hennes sjukdom så svår att det mesta hon skrev och ritade gjordes på sanatorier, mest Romanäs i Trosa där hon dog i maj 1918, bara trettioett år. Mörner skriver i företalet till hennes »Dikter« som kom ut 1932: »Hösten 1917 renskrev hon ett urval av sina dikter i en bok och illustrerade verserna

med små laveringar. Samlingarna var inte gjorda med någon tanke på offentliggörande. Emellertid utverkade några av vännerna kort tid för hennes död hennes tillstånd att i tryck framlägga ett lämpligt urval av hennes dikter.«

Men redan 1913 fick hon med teknisk hjälp av Konstakademiens etsningsskola en liten bok färdig: »Konsten att älska och dess följder, hovsam utlagt i Bild och Text« som hon själv gav ut i femtio exemplar avsedda för vänkretsen. Hovsamheten underströk hon i en kort programförklaring som inledde den litograferade dikt- och bilderboken:

*Je vous assure
min kärlek är så pure
att jag kan mycket väl ibland
ha kärleksäventyr.*

Om kärlekens följder handlar »det stora lilla mästerverket« i boken som är dikten Vaggvisa, för att citera Olle Holmberg som fortsätter: »Närmaste anledningen till dikten var att skaldinnans gifta syster (Amelie som hon reste med sin far till Ceylon för att besöka) fick ett barn och att Harriet Löwenhjelms assisterade vid förlösningen och tog en smula hand om det framfödda barnet«. (I »Dikter, bilder och brev«, 1973).

*Solen går sin höga ban
uppå himlarunden,
månen seglar som en svan
uti midnattsstunden.
Allting gammalt är så nytt
för en liten fattig glytt,
som kom i jans till världen.*

Olle Holmberg skrev utförligt och fängslande om henne redan i en lång essä i sin bok »Madonnan och järnjungfrun«, 1927. Annan litteratur om Harriet Löwenhjelms är »Brev och dikter« med teckningar av henne, utgivna av Elsa Björkman-Goldschmidt, 1952, en volym »Dikter« som kommit i många upplagor och innehåller hennes bilder till dikterna (den femtonde upplagan 1988) och »Harriet Löwenhjelms bönbok«, 1963.

Hennes mest berömda dikt är »Beatrice-Aurore« som Gustav V:s livmedikus Hjalmar Casserman tonsatte och sjöng: *I gamla sta'n, vid Kornhamnstorg,*

i Hallbecks antikvariat
en gammal drömbok köpte jag
i folioformat.
Sen drömde jag förliden natt
om Beatrice-Aurore.
Det är en gammal käresta
väl död sen många år.«

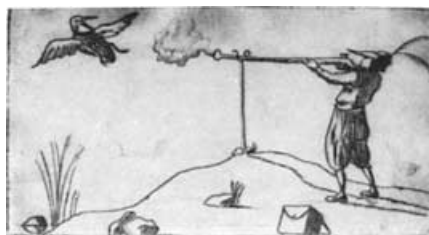
Hon talar där som så ofta med mansröst. »Det finns inget skäl att tro att hennes hjärta var manligt«, skriver Olle Holmberg, »men hennes konstnärskostym var manlig – – – hon talar som man, och då hon vänder sig till en kvinna i sin dikt gör hon också henne till man, »min allra som käraste herre«, »min broder«, »min hjärtans lille broder«. En raljerande umgängeston, kan man säga, och en lust att vara förtrolig och samtidigt hålla distansen i relationerna till båda könen. Hon ansåg förmodligen att hon själv var en människa man inte borde ta riktigt på allvar. Senare vill hon att man gör det och vädjar starkt, och ett lättsinnigt förhållande till livet utesluts när sjukdomen har kopplat sitt grepp:

*Tag mig. – Håll mig – Smek mig sakta.
Famna mig varligt en liten stund.
Gråt ett grand – för så trista fakta.
Se mig med ömhet sova en blund.
Gå ej från mig. – Du vill ju stanna,
stanna tills själv jag måste gå.
Lägg din älskade hand på min panna.
Än en liten stund är vi två.*

Man kan säga att hennes inte så rastlösa – det finns en resignation i aningen om det egna ödet – men oroliga läggning uttrycker sig i hennes starka produktivitet. Dikter och bilder kommer till, oftast laveringar, och hon gör en gång ett självporträtt som hon förser med ett dagbokscitat: »Jag har varit konstnärligt produktiv från morgon till kväll, vilket plår göra allting annat i livet en smula likgiltigt.«

Hon var till professionen konstnär, skriver väninnan Elsa och berättar att när en gång system Amelie förklarade att hon nästan tyckte bättre om hennes verser än om målningarna, utbrast Harriet: »Nej men nu gjorde Amelie mig riktigt ledsen!«

Jag har hemma Harriet Löwenhjelm's dikter och bilder i mitt lyriska husapotek som en hjälp när melankolins sega gubbar och tanter börjar tugga sina tjetiga ramsor om att det blir inte bättre. Och när det gör ont i kroppen eller då jag i omgivningen inte längre upptäcker detaljer som förr gjorde mig så himla glad, och då det tar en kvart att få ihop en mening och ändra den sju gånger, när jag förr behövde några minuter att få allt klart. Och när jag är glad och bekymmersfri och genast vill läsa

Teckning till dikten »Jakt på fågel«.

vad en sprallig syster kan hitta på att skriva och måla.

Hon finns som ett friskt källvatten som får gubbar att dansa, det är både magi och huvudet på spiken, det är både ironi och tal utan omskrivningar. Där finns för mig den inspirerande kombinationen av umgänge med goda människor och böcker, som hon själv uttryckte så riktigt: » – men människor har jag älskat och böcker har jag läst«. Hon skrev ner orden när hon skulle sammanfatta vad hon trots motstånd och misstro ansåg sig ha gjort i livet. När jag kan tycka att allt är sagt, finns påhittigheten som en utväg och förmågan jag kanske har att som barnet se från ett oväntat håll. Dikten »Jakt på fågel«, en av hennes mest citerade, börjar:

*Tallyho, Tallyho, jag har skjutit en dront,
en dront har jag skjutit med luntläs-
gevär...*

Vad är en dront? En art av duvfåglar som upptäcktes på ön Mauritius i slutet av 1400-talet och försvann omkring år 1680, ett alltså helt osannolikt byte för en jägare idag! Men i diktens värld kan allt hända och skämten ger nycklarna som låser upp svärmodet.

Ett karaktärsdrag är att hon knappast alls drar den vanliga gränsen mellan skämt och allvar. I ett brev till en annan kusin än Mörner skriver hon om en ung kvinnlig läkare på Romanäs sanatorium under en av sina vistelser där: »Doktor X. kan inte skilja på skämt och allvar, vilket i och för sig är en dygd, men se hon vill att det alltid skall vara ettdera och då blir det så pinsamt.« Iakttagelsen har att göra med vad en av hennes två bröder en gång sagt om henne att hon hade en dubbelbottnat natur. Det var sällan hon försäkrade att något var rätt och sant. Enligt väninnan Elsa brukade hon gå och gnola på en stump i en finlandssvensk folkvisa:

*Kanske, kanske kalven dör,
kanske kanske inte.*

Olle Holmberg uppmärksammar om hennes vana att gnola att just de orden passar in i tankegången hos en av hen-

nes mest bevakande dikter: »Är jag intill döden trött«:

*Är jag intill döden trött,
ganska trött,
mycket trött,
sjuk och trött och ledsen.
Lång var vägen, som jag nött,
ingen liten vän jag mött.
Jag är trött, ganska trött,
sjuk och trött och ledsen.*

*Säg, var hålls min lille vän,
rare vän,
ende vän
i den vida världen?
Hjärtat har jag hårt i bänn.
Kommer, kommer du igen,
lille vän,
rare vän,
i den vida världen?*

*Kom och hjälp mig för Guds skull,
för min skull,
för din skull,
du, som endast kan det!
Världen är av sorger full,
allt som glimmar är ej gull.
För Guds skull,
för min skull,
hjälp mig, du som kan det!*

Bråddjuft allvar och gäckande skämtsamhet blandas hos henne i en vädjan som tar ner Gud och vännerna och henne själv till samma förtrogna nivå. Högt och lågt samsas vid bordet med bröder, onklar, systrar, kamrater. Vännern Elsa blir i alla brevens upptakt både »Min lille Broder och wen!« – »Mon coer!«, »Älskebit! Darling!« och »Käre rare, vrånge, arge broder!« Brevens verser och teckningar försöker leverera nya bataljer i strid mot sjukdomen: »Även jag ligger i en skyttegrav sysselsatt med att tillbakavisa en offensiv.« Som hos 1700-talsförfattaren och konstnären Ehrensvärd, som jag berättade om i ett tidigare husapotek, går i samma brev teckningar och rader hand i hand och blir förtydliganden i en tillvaro som annars kunde bli onödigt tillkrånglad av missförstånd.

KRÖNIKÖR: Carl Magnus von Seth